

Teoria accesului la resursele naturale și practicile sociale de exploatare a pădurilor

Lavinia Chiburțe
Universitatea din București

The article brings into focus a recent theory concerning the theory of access to natural resources and tries to answer to the following questions : what are the social practices used by a community in managing collective forests and how does theory succeed on deploying and explaining them ? Local management of natural resources presumes collaboration between local actors and state (mainly embodied by law). Therefore, it is important to identify the mechanisms that people use for „reorganizing” the political-economic context in order to get benefits. Access theory focuses on the social methods through which persons benefit from things, especially natural resources. These social mechanisms are called „abilities”. In addition, I built up a case study in which I try to see how „abilities” influence the assignation of access to forest, in a mountain community of post-socialist Romania. Furthermore, I indicate why access is more adequate in analyzing the social practices surrounding natural resources in the case of specific institutions of collective forests like Obște, Composesorat and the Community of Fortune. A new perspective on property is proposed, emphasizing the importance of the social understandings of ownership.

Keywords : municipality forest, theory of access, property, entrepreneurship, rights, public administration

Cuvinte-cheie : pădure comunală, teoria accesului, proprietate, antreprenoriat, drepturi, administrație publică

Introducere

Articolul urmărește prezentarea teoriei accesului la resurse, ce se încadrează în abordarea mai generală a managementului resurselor naturale și a sociologiei mediului. Pentru a reliefa elementele de aplicabilitate ale acestei teorii în spațiul românesc, spre finalul articolului vom analiza situația pădurilor comunale din județul Bistrița Năsăud din perspectiva teoriei accesului.

Viziunea sociologică asupra mediului înconjurător presupune analiza legăturilor

dintre procesele sociale și contextul ecologic în care se desfășoară, în principal analiza modalităților prin care elementele fizice din spațiul înconjurător modelează și sunt modelate de către comportamentul și organizarea socială (Buttel, 1987).

Managementul¹ resurselor naturale și modul în care acesta influențează un anumit cadru social reprezintă un domeniu puțin cercetat în România din perspectiva științelor sociale. Cu atât mai puțin se studiază modul specific de administrare a resurselor naturale deținute în comun, îndeosebi cele forestiere

(cu câteva excepții Vasile 2006, 2008 ; Dorondel 2006 ; Popa-Șișeștean 2007 ; Măntescu 2006 ; Niculae 2005). Așadar, în paginile ce urmează vom încerca să prezentăm câteva elemente teoretice și practice prin care se poate aborda din punct de vedere sociologic problematica resurselor naturale și, mai larg problematica relației dintre comunitate, om și mediul înconjurător. În particular, ne vom ocupa cu analiza mecanismelor prin care oamenii beneficiază de resursele naturale, adică mecanismele de acces ale acestora la resurse. Fie că este vorba despre beneficii în virtutea dreptului de proprietate, fie că este vorba despre beneficii ilicite, ca tăierile ilegale de pădure, fie că este vorba despre „inofensivele” practici de uzufruct (Vasile, 2008), precum adunatul de crengi și fructe din pădurile statului, toate aceste practici cad sub incidența conceptului de acces, implicit sub incidența teoriei accesului, formulată de Ribot și Peluso în 2003, pe care o vom prezenta în cele ce urmează. De asemenea, vom aborda situația ambiguă în care se află proprietatea asupra pădurilor colective din România post-socialistă, situație prezentată în studiul de caz.

Proprietate, relații sociale și acces

Teoria accesului este definită de autorii ei, Jesse Ribot și Nancy Peluso, ca o alternativă la ideea de proprietate care nu exclude conceptul de proprietate, ci îl completează, analizând toate mecanismele folosite de actorii sociali pentru a exploata un bun pe care îl au sau nu în posesiune.

Înainte de a intra în cuprinsul propriu-zis al prezentării acestei teorii, se cuvin câteva precizări asupra modalităților de abordare a proprietății în științele sociale.

Definiția clasică a proprietății vizează doar dimensiunea juridică, definită printr-un set de drepturi și înțeleasă în principal ca posesiune și stăpânire asupra unui bun. Nefiind luate în considerare cutumele, relațiile sociale și influențele specificului local, se exclude

dimensiunea socială a proprietății (Hann, 1999 ; Nugent, 1993).

Posesiunea nu este strict definitorie pentru conceptul de proprietate. Din punct de vedere al științelor sociale, atunci când vorbim despre proprietate nu ne interesează în primul rând ideea de posesiune în sine, ci mai degrabă modul în care este percepută ea la nivel social și în special cum contribuie ideea de posesiune la formarea unei identități. Perspectiva juridică nu permite observarea contextului creat în jurul proprietății, importanța dimensiunii sociale fiind subliniată de Chris Hann, care completează această „definiție” clasică prin analiza relațiilor sociale realizate sub pretextul proprietății. În viziunea sa proprietatea reprezintă o rețea de relații sociale, cultural construite (Hann, 1999). Doar în cadrul relațiilor sociale se poate analiza proprietatea ca element identitar.

Formele de proprietate asupra resurselor naturale dobândesc particularități locale, în funcție de caracteristicile comunității, de regimul cutumiar și de trăsăturile istorice, iar prevederile legale sunt „revizuite” și adaptate la contextul social în care sunt aplicate. De aceea, în cadrul analizei asupra managementului resurselor naturale este necesar să avem în vedere dimensiunea socială a proprietății. Aceasta dimensiune socială poate fi reliefată foarte bine prin descrierea cazului retrocedării proprietății în România.

Teoretic, retrocedarea proprietății în România s-a făcut ținându-se seama de „vechii” proprietari, vechile amplasamente, vechile forme de proprietate : în general, s-a urmărit justiția socială, rectificarea nedreptăților comise de sistemul comunist. Procesul de retransformare a regimului proprietății după perioada socialistă, este numit de antropologi, *decolectivizare (decollectivisation)* (Cartwright, 2000 ; Kideckel, 2006). Astfel, s-au actualizat inclusiv vechile forme de organizare colectivă a proprietății, de tipul obștilor și composesoratelor. Dar practic, această reorganizare s-a realizat pe alocuri haotic, sau pe anumite tipare care țin seama mai mult de interesele unor actori din elita locală, decât de reguli funcționale ori

de reguli ce defineau aceste forme de organizare în trecut, după cum s-a pretins.

În unele cazuri, retrocedarea și administrarea resurselor se face prin intermediul rețelelor sociale și de putere ale actorilor interesați. Acest fenomen are loc și pentru că legile românești privind organizarea resurselor naturale, în principal cele forestiere, nu cuprind realitatea comunităților vizate, „nereușind să standardizeze cutumele locale” (Vasile, 2008, 16) și putând fi manipulate de diferiți indivizi. Verdery (1999) introduce conceptul de *proprietate difuză* (*fuzzy property*) pentru a descrie consecințele legilor asupra proprietății din România postsocialistă, legi ce nu corespund cu realitatea socială întâlnită pe teren (Vasile, 2008) și care duc la crearea unei stări confuze (*fuzziness*, Verdery, 1999) în ceea ce privește proprietatea. Elementele, susține Verdery (1999), care au dus la formarea *proprietății difuze* sunt: transformarea proprietății colective din fostul regim socialist în proprietate privată, incertitudinile ce vin în urma acestei transformări prin suprapunerea drepturilor pe care indivizii le reclamă, neclaritatea „noilor legi” asupra sistemului de proprietate și în acest context, relațiile de putere ca principal factor de „administrare” al proprietății. Prin acest ultim aspect se subliniază importanța conceptului de putere în analiza asupra proprietății (Ghani, 1996; Hann, 1999; Verdery, 1999; Cartwright, 2000; Ribot și Peluso, 2003; Dorondel, 2006; Vasile, 2008):

„Ar fi bine să se vorbească despre proprietate nu în funcție de un set de drepturi (care pot fi contestabile), ci mai degrabă având în vedere *puterile* [pe care aceasta le implică].” (Verdery, 1999, 161).

Componenta socială, sau mai bine spus relațiile sociale create în jurul și prin intermediul proprietății, sunt evidențiate în teoria accesului, conceptualizată de Ribot și Peluso (2003). Conform acestei teorii, proprietatea, se definește doar ca abilitatea „legală” de a obține beneficii în urma bunului avut în posesiune². (Ribot și Peluso, 2003). Ea reprezintă doar unul dintre mecanismele ce permit unor

indivizi să exploateze o resursă naturală, fiind totuși un mecanism acceptat legal, ca drept, și social, sub forma cutumelor sau a practicilor locale (Ribot, 1998).

Dorondel face diferența între înțelesurile pe care termenul de acces le poate avea, în special ca alternativă la termenul de proprietate. Astfel sensul generic al accesului, în stil weberian este acela de: „permisiune, libertate, sau abilitate de a intra, de a se apropia, de a comunica cu, sau de a trece și a forma; libertate sau abilitate de a obține sau a folosi ceva” (Weber *apud* Dorondel, 2006). În schimb, termenul de acces la Ribot și Peluso (2003) presupune atât drepturile de proprietate, cât și mecanismele folosite pentru a obține beneficii din resursa respectivă. Accentul cade în acest caz pe „abilitățile” actorilor, și nu numai pe drepturile lor.

Pentru a observa diferența între sensul generic pe care termenul de „acces” îl are și sensul propus de Ribot și Peluso, folosim studiul lui Schlager și Ostrom (*apud* Dorondel 2006). Autorii clasifică actorii sociali din jurul proprietății asupra resurselor naturale în patru categorii, în funcție de drepturile pe care le exercită: utilizator autorizat (*authorized user*), pretendent [la proprietate] (*claimant*), proprietar [în sens juridic] (*proprietor*) și deținător (*owner*). Modul în care acești „proprietari” intră în relație cu proprietatea este clasificat în două tipuri: *accesul fizic* definit ca un „drept de a intra într-o proprietate delimitată fizic” (Schlager și Ostrom *apud* Dorondel, 2006, 27) și *extracția* sau *exploatarea* (*withdrawal*) ce presupune dreptul de a beneficia de „produsele” unor resurse, drept de uzufruct. Accesul în termenii lui Ribot și Peluso alături de aceste două modalități de definire, însemnând drepturi juridice și beneficii ale resurselor naturale, dar și mecanismele (abilitățile) prin care actorii sociali dobândesc beneficii.

Așadar, pentru a rezuma cele spuse mai sus, accesul cuprinde drepturile legale ale proprietății, dar și capacitatea actorilor sociali de a obține foloase din acestea, prin intermediul relațiilor sociale, în special a relațiilor de putere la nivelul unei comunități.

Altfel spus, accesul se referă în principal la abilitatea de a exercita un drept cu scopul de a dobândi beneficii. Prin această teorie se evidențiază atât dimensiunea juridică a proprietății, prin drepturile legale, denumite *acces formal*³ (Peluso, 1996), cât și dimensiunea socială, prin analiza rețelelor de relații sociale și de putere. Totodată este analizat și cadrul politico-economic în care se desfășoară relațiile de proprietate (teoria *property relations*, autor Chris Hann).

Accesul la resurse si instituțiile sociale locale :

Sara Berry și Nancy L. Peluso

Sara Berry (1989) analizează modalitățile ce duc la creșterea cantității de produse ale fermierilor din Africa, în strânsă legătură cu accesul la anumite resurse naturale, cât și abilitatea acestora de a folosi eficient resursele.

Se pune accentul aici pe existența unor instituții sociale, prin intermediul cărora se obține acces la o resursă. Studiul lui Berry (1989) alocă în mare parte termenului de acces, sensul weberian discutat mai sus, însă acesta este văzut și ca o modalitate de a dobândi venituri din resursele naturale: „Abilitatea oamenilor de a produce mijloace de trai sau de a-și spori bunurile depinde de accesul acestora la resursele productive și de abilitatea lor de a controla și folosi resursele efectiv.” (Berry, 1989, 41), dar și ca posibilitate de a exercita anumite drepturi („acces la drepturi”, *idem*, 42).

Berry face o abordare economică folosindu-se în principal termenii de *resurse productive* și „resurse economice”. Acest lucru trebuie evidențiat deoarece teoria accesului analizează, de asemenea, resursele în viziune economică. Prin urmare se poate spune că accesul propune spre analiză capacitatea actorilor sociali de a transforma resursele naturale în resurse productive.

Potrivit lui Berry, producția agricolă depinde de accesul la o serie de elemente precum : muncă, pământ, capital, stat („acces

la stat”, *idem*, 44). Dată fiind importanța accesului la resursele naturale, autoarea identifică instituțiile pe care actorii le folosesc drept „canale de acces” (*idem*, 41) la resurse. Aceste instituții sunt : căsătoria, clientela, descendența, statul, familia, rudenia, etc. (*idem*, 47). Prin intermediul lor indivizii dintr-o comunitate pot dobândi controlul asupra unei resurse productive, având nu numai permisiunea de a o exploata, dar și capacitatea de a lucra eficient, cu ajutorul membrilor familiei („acces la muncă”). Astfel că una dintre instituțiile care oferă acces la muncă este familia, un număr mare de membri reușind să lucreze mai mult.

Identitatea și statutul social reprezintă, de asemenea *canale de acces*, afirma Berry evidențiindu-se importanța apartenenței la un grup social⁴ cu o identitate distinctivă⁵, în vederea obținerii și menținerii accesului la o resursă naturală (Berry, 1989 ; Cartwright 2000).

Peluso (1996) analizează accesul și relațiile sociale din jurul resurselor forestiere într-o comunitate din Indonezia. Studiul ei arată cum deciziile politice, la nivel central, ce ignoră managementul local, duc la transformarea peisajului și a metodelor de accesare a resurselor din acest peisaj (*idem*, 512). Peluso introduce noțiunea de *etică a accesului* (*the ethic of access*) prin studierea formelor de accesare a resurselor colective. Modulurile specifice de organizare a proprietății asupra resurselor nu au putut fi radical transformate de „curențele internaționale către privatizare și individualizare” (*ibidem*) datorită eticii accesului.

Noțiunea de etică a accesului presupune un alt aspect al definirii proprietății asupra resurselor naturale și se identifică, într-o oarecare măsură, cu noțiunea lui Scott (1976) de „etică a subzistenței”⁶ (*apud* Peluso, 1996). Adică perpetuarea unui set de reguli locale, înrădăcinate istoric, ce permit organizarea procesului de exploatare a resurselor naturale. Totodată acestea reprezintă, o modalitate de „supraviețuire” a unor tradiții asupra proprietății, în fața noilor curente economice.

Conceptul de etică a accesului evidențiază modalitățile prin care localnicii dintr-un sat indonezian exploatează pomii fructiferi. Aceste modalități cuprind o serie de practici locale, adânc înrădăcinate în memoria socială și menite să delimiteze și să distribuie drepturile de beneficiu asupra pomilor, în cadrul familiei și al comunității.

Cercetarea lui Peluso în Indonezia subliniază că existența unei etici a accesului a împiedicat transformarea drepturilor de proprietate asupra pomilor fructiferi⁷, în contextul intensificării producției forestiere. Rezistența în fața curentelor de comercializare a rezultat și din sensurile sociale profunde pe care comunitatea le atribuie resurselor: „*Acestă etică [a accesului] a sporit și a fost sporită de legăturile de rudenie și de investirea cu înțelesuri sociale a peisajelor prezente și trecute de către comunitate... sensurile sociale ale acestor resurse și legăturile lor cu istoria colectivă și individuală a sătenilor a convins mulți oameni să reziste aspectelor separatoare ale comercializării.*” (*idem*, 544).

Atât Berry cât și Peluso consideră esențial în studiul accesului la resurse aspectul social ce se referă la relații sociale, la statut, tradiții și identitatea conferită de apartenența la o comunitate. Toate contribuie la obținerea și realizarea accesului și subliniază ideea că modalitățile de organizare a resurselor naturale se formează predominant la nivel local. În literatură acest fenomen se numește *managementul local al resurselor (local resource management)*, iar în ceea ce privește zona forestieră, acest management presupune, cel puțin, colaborarea dintre stat și comunitate (Agrawal, 2001).

Teoria accesului – Jesse Ribot și Nancy L. Peluso

Am insistat în paginile anterioare asupra sensurilor pe care le poate lua conceptul de acces. În sens general și în sensul utilizat la nivelul simțului comun, accesul presupune dreptul sau posibilitatea de a intra sau de a

pătrunde undeva, iar în legătură cu proprietatea asupra resurselor naturale, *accesul* cuprinde *capacitatea, mecanismele, rețelele de putere și drepturile formale*, prin care un individ, considerat proprietar, din punct de vedere juridic⁸, poate exploata și beneficia de resursa aflată în proprietate (Ribot și Peluso, 2003).

În ceea ce privește centrarea articolului pe managementul local al resurselor naturale, aceasta a pornit de la ideea că teoria accesului definește și surprinde cel mai bine procesele care se desfășoară în jurul exploatării resurselor naturale.

Pe fondul ambiguității retrocedării proprietății în România, vom prezenta *teoria accesului*, așa cum a fost conceptualizată de Jesse Ribot și Nancy Peluso (2003). Trebuie menționat că, deși pe parcursul articolului am insistat asupra resurselor naturale, teoria accesului se referă la „*abilitatea de a beneficia de ceva, incluzând obiecte materiale, persoane, instituții și simboluri*” (Ribot și Peluso, 2003, 2).

Accesul reprezintă „centrarea empirică asupra ideii de *cine* folosește (și cine nu) *ce*, în *ce moduri* și *când* (aceasta însemnând, în ce circumstanțe)” (Neale *apud* Ribot și Peluso, 2003, 4) și răspunde la întrebarea, de ce doar unii oameni pot dispune de o resursă, chiar dacă au sau nu drepturi asupra ei⁹. Astfel că, într-o analiză de acest tip se vor identifica actorii, „obiectul” în uz și mecanismele¹⁰ prin care actorii sociali ajung și pot să folosească „obiectul” respectiv.

Relațiile sociale și rețelele de putere („*webs of power, bundles of power*”) constituie principalii factori ce influențează abilitatea oamenilor de a dobândi câștiguri dintr-o resursă.

Ideea de *putere* este și cea care face distincția dintre conceptele de acces și proprietate, prin aceea că primul se definește prin „abilități”, iar cel de-al doilea prin „drepturi și obligații”. Abilitatea se bazează în principal pe puterea actorilor sociali, putere presupunând capacitatea de influență, de transformare a unor practici și conduite ale altora (Weber *apud* Ribot și Peluso, 2003), în timp ce drepturile presupun, în mare parte, o recunoaștere socială și juridică a deținerii unui bun.

Există trei etape ale accesului ca proces : obținere (*gain*), control și menținere (*main-tenance*). În funcție de ultimele două categorii, actorii sociali se diferențiază, existând indivizi care controlează accesul la o resursă și indivizi care mențin deschis acest acces.

Obținerea reprezintă „procesul general de stabilire [consolidare] a accesului” (Ribot și Peluso, 2003, 7), evidențiindu-se astfel actorii sociali care dețin mecanismele necesare în vederea dobândirii de foloase dintr-o resursă.

Controlul accesului presupune „abilitatea [capacitatea] de a media accesul altora” (*idem*, 6), iar *menținerea* presupune „dezvoltarea resurselor sau a puterilor pentru a păstra un tip specific de acces la resursă deschis.” (Berry *apud* Ribot și Pleuso, 2003, 7).

Mecanismele prin care se obține accesul, sunt împărțite de autori în mai multe categorii : *legale* (*rights-based mechanisms*), prin exercitarea unor drepturi, *ilegale* (*illicit mechanisms*) precum furtul, *structurale* și *relaționale*, ce țin de contextul politic, economic, cultural și includ componentele necesare accesării unei resurse : tehnologie, capital, piețe financiare, forța de muncă, cunoștințe, autoritate, identitate și relații sociale (*idem*, 13). Mecanismele legale presupun toate mijloacele utilizate în vederea obținerii de beneficii, care sunt aprobate de lege (drepturi) sau de comunitate, reprezentând practici locale, tradiționale, social acceptate. Ceea ce iese din această sferă a aprobării, este ilegal, furtul fiind doar unul dintre mijloacele des întâlnite.

În ceea ce privește mecanismele structurale și relaționale, acestea consolidează accesul în diferite categorii : *accesul la tehnologie*, presupune deținerea de mijloace tehnice pentru facilitarea extracției, recoltării. Capitalul, accesul la bani, bogăție, este strâns legat de celelalte tipuri de acces pentru că permite obținerea și/sau îmbunătățirea tehnologiei, a forței de muncă, dar influențează, în același timp, și statutul social al individului, puterea pe care acesta o are.

Accesul la piețele financiare este foarte important pentru că asigură obținerea profitului

în urma comercializării resursei naturale. Pentru a avea acest tip de acces, este necesară deținerea unor cunoștințe financiare, juridice (*acces la cunoaștere*) cu care să se opereze pe piața economică. Putem spune că toate aceste tipuri de acces sunt interdependente, de cele mai multe ori un singur fel de acces generându-le pe celelalte.

Jesse Ribot (1998), în studiul pe care îl face în Senegal asupra mijloacelor și categoriilor de actori sociali, care obțin profit din urma pădurii, prin comercializarea cărbunelui, subliniază două moduri prin care accesul poate fi analizat : *traseul produsului*, „lanțul mărfii” (*commodity chain*), și *cartografierea accesului* (*access mapping*).

Prima metodă constă în observarea etapelor prin care un produs trece, „de la extracție la conversiune, schimb, transport, distribuire și uz final” (Ribot, 1997, 1). Importanța stabilirii traseului produsului, ce presupune inventarierea schimburilor prin care trece respectivul bun, actorii care participă la aceste schimburi și etape, constă în identificarea celor ce dobândesc în realitate beneficii economice în urma resursei naturale.

Cea de-a doua metodă, cartografierea accesului presupune identificarea mijloacelor prin care se controlează și se menține accesul la resursă, și evidențierea grupurilor de indivizi care obțin profit de-a lungul traseului produsului (*ibidem*).

Ceea ce teoria accesului aduce nou, este perspectiva socială a utilizării resurselor naturale. Accesul subliniază existența unor mecanisme pe care actorii sociali le folosesc în vederea obținerii de beneficii financiare dintr-o resursă. Conform acestei teorii proprietatea, prin drepturi juridice, este, una dintre metodele dobândirii de foloase, alături de cutumă, furt, relații sociale, relații de putere, statut social, etc. În general proprietatea este mecanismul cel mai des folosit, deși nu în mod conștient utilizat ca mecanism, și este de cele mai multe ori suficientă. Însă, în ceea ce privește resursele naturale, și în special cele deținute colectiv, proprietatea nu oferă și capacitatea de exercitare a drepturilor. Aici intervin „abilitățile” actorilor

sociali, într-un proces de „licitare” a beneficiilor economice, în care cei ce au mai multe resurse, fie ele capital social, informații, relații, autoritate, legitimitate socială, câștigă.

România – pădurile comunale, șanț, județul Bistrița – studiu de caz

Existența unor păduri colective, care aparțin membrilor comunității (co-proprietari) și care sunt administrate de către un ocol silvic privat, neavând o structură specifică de organizare precum Obștea, Composesoratul și Comunitatea de Avere, ci fiind administrată de primărie, necesită o analiză încadrată în teoria accesului. În cazul unei proprietăți colective de acest gen, deținerea unor drepturi legale nu asigură și capacitatea de exercitare a drepturilor respective. În acest studiu de caz ne referim la proprietate comună asupra pădurilor. În România există moduri specifice de organizare a terenurilor forestiere deținute colectiv, precum : Obștea, Composesoratul, Comunitatea de Avere din Caransebeș și Pădurile comunale. Pădurile comunale nu reprezintă doar o structura de administrare, ci o formă de deținere în comun a pădurii, care este gestionată de un ocol privat și de către primărie. Structurile menționate mai sus reglementează raporturile dintre proprietate (pădure) și membrii comunității¹¹ (co-proprietari) respective.

Vom prezenta pe scurt tipurile de organizare a proprietății colective asupra pădurilor în unele regiuni¹² din România.

Obștea reprezintă o formă de gestionare a proprietății comune asupra pădurilor și a pășunilor din zone precum Vrancea, Vâlcea, Argeș, Gorj, Bacău, Buzău (Vasile, 2008). Numele este de origine slavă, însemnând *împreună* și incluzând toți membrii unei comunități (Vasile 2006, 2008). Stahl definește obștea ca fiind un organism administrativ al unui sat devălmaș, acest tip de comunitate reprezentând o *asociație de gospodărie*

familiale, pe baza unui teritoriu în comun, în care colectivitatea ca atare are drepturi anterioare și superioare drepturilor gospodăriilor alcătuitoare, drepturi exercitate prin organul de conducere denumit obște” (Stahl, 1998, 29).

Composesoratele se regăsesc în județele : Harghita, Covasna, Hunedoara, Arad, Brașov, Maramureș, Bihor, Sălaj (Vasile, 2008) și presupun deținerea în comun a pădurilor și pășunilor de către toți membrii asociației. Forma este similară obștii, cu particularități în funcție de zonă și de comunitate.

Comunitatea de Avere din regiunea Banatului, desemnează o formă de organizare a pădurilor și pășunilor colective din fosta graniță militară austriacă, și cuprinde 94 de comunități pe o suprafață de 145.000 ha (Popa-Șișeștean, 2007). Această structură administrativă reprezintă astfel, și o suprastructură constituită din cele 94 de comune.

Pădurile comunale din regiunea Bistrița Năsăud, fac parte din aceeași zonă a graniței militare. Aceste terenuri forestiere nu sunt însă administrate de o structură specifică, deși sunt păduri colective aparținând membrilor comunității, și nu statului. Obștea, Composesoratul și Comunitatea de Avere reprezintă structuri ce administrează pădurile colective. Însă în anumite zone, precum Bistrița Năsăud, aceste terenuri forestiere comune nu beneficiază de o structură administrativă specifică, ci sunt gestionate de un ocol silvic privat care este subordonat primăriei¹³.

În cazul resurselor forestiere apare această confuzie a proprietarului, existând patru tipuri de proprietate asupra pădurii : individuală, de stat, comunală și asociativă. Pădurea individuală are un singur proprietar. Cea de stat este administrată de către ocoalele silvice statale¹⁴, pădurea comunală este deținută colectiv și gestionată de primărie, ca reprezentantă a comunității, cea asociativă de o structură specifică precum Obștea, Composesoratul și Comunitatea de Avere. Una dintre diferențele principale între pădurile comunale și cele asociative este aceea că structura administrativă a celor din urmă

oferă un cadru în care oamenii își pot exprima părerile și pot lua decizii, consolidându-și astfel statutul de proprietar. Acest cadru îl reprezintă adunările, ce au loc la intervale de timp diferite.

De asemenea, toate resursele forestiere trebuie administrate în regim silvic, printr-un ocol silvic, care poate fi de două feluri: ocol silvic privat și ocol silvic de stat. În cazul comunei Șanț ocolul este subordonat primăriei deoarece salariații sunt angajați ai acesteia. Însă există și ocoale private precum în Vrancea, în Vâlcea și în Gorj, care sunt subordonate unor asociații de obști, sau chiar unei singure obști, când aceasta este mai mare (cazul obștii Tulnici în Vrancea) (Vasile, 2008).

Se observă că situația proprietății asupra pădurilor comunale este ambiguă, de aceea necesită o analiză care să includă cadrul juridic, social, politic și economic, pentru a evidenția cine beneficiază de fapt de resursă. În cadrul cercetării¹⁵ ce s-a desfășurat în vara anului 2007, în comuna Șanț, din Bistrița Năsăud¹⁶, am încercat să observăm cum sătenii își configurează statutul de proprietar asupra pădurii comunale. Existența unei pădurii comunale, ai cărei proprietari sunt membrii comunității, iar administrarea ei este preluată de către primărie și de către un ocol silvic privat generează modalități de exploatare specifice. Specificitatea acestora constă în faptul că drepturile juridice ale unui proprietar nu asigură, în acest caz, și obținerea de beneficii în urma obiectului deținut. Controlul accesului asupra resursei îl are consiliul local și primăria¹⁷, care mediază accesul privilegiat altor indivizi, permițându-le astfel să obțină câștiguri financiare.

Actorii care dobândesc foloase din resursa forestieră, nu realizează acest lucru în virtutea unor drepturi, ci mai degrabă printr-o serie de mecanisme ce fac trimitere la teoria accesului, analizată mai sus: relațiile sociale și de putere, statut social, capital deținut, informații, tehnologie. Interesul acestora este de a menține accesul deschis.

Comuna Șanț deține 6100 de hectare de pădure, proprietate colectivă a membrilor

comunității. Această pădure comună este administrată de către primărie, în regim silvic. Retrocedarea pădurilor (a avut loc în anul 2004) s-a realizat, îndeplinindu-se unele „condiții”. Aceste condiții presupuneau existența unui ocol silvic privat¹⁸, efectuarea unor demersuri în vederea retrocedării ce necesitau cunoștințe juridice și capital financiar. Singurul actor care avea atât autoritatea de a-i reprezenta pe membrii comunității, care deținea informațiile asupra procesului de retrocedare a pădurilor, cât și resursele necesare înființării unui ocol privat și a angajării unor avocați care să se ocupe de demersul juridic, îl constituia primăria. Din acest motiv primăria a devenit structura principală de administrare a pădurii colective.

Din punct de vedere istoric, proprietatea colectivă din comuna năsăudeană reprezintă o veche formă de posesiune, ce presupune exploatarea în devălmășie a pădurii, de către membrii comunității. Aceasta își are originea în proprietatea fostului Regiment nr. 2 de Grăniceri românesc, din județului Năsăud. Rolul regimentului consta în apărarea frontierei Imperiului Austro-Ungar, iar în urma desființării, pădurile și întreaga avere a fostului regiment a rămas în proprietatea comunității de grăniceri.

În prezent, pădurea, fiind administrată de consiliul local, este dată în folosința unor firme de exploatare a lemnului, prin licitație. Cei ce participă, și câștigă licitația obținând astfel drepturi de folosință asupra pădurii, sunt în principal patru persoane, membrii ai comunității și „patroni”, puternici antreprenori locali. După cum însuși primarul afirma: *„Noi n-avem agenți economici străini. Ne învățăm cam cu oamenii noștri. Și lucrările care le facem de interes public, avem firme specializate în toate domeniile și avem chiar agenți tari cum e I., N., P., T., care nu se bagă nimeni peste ei. Și lucrări dacă avem la licitație, sau știu eu, se anunță cum trebuie în Monitorul Oficial sau în ziare și cam ei le iau.”* (C.M., primar comuna Șanț). „Agenții economici” dețin un capital financiar care să le permită o exploatare eficientă a resursei forestiere, presupunând

procurarea tehnologiei necesare și angajarea unor lucrători. Au acces la informații, prin relațiile sociale și economice cu membrii primăriei și ai consiliului local, făcând parte din acest consiliu local. Acești actori sociali au drept de uzufruct, dar și drepturi legale de proprietar având reședința în comună, la fel ca și ceilalți săteni.

Obiectivarea drepturilor localnicilor constă, la nivel individual, în alocarea fiecărei gospodării din comună a unei cantități de 4 metri cubi de lemn, la jumătate din prețul pieței, iar la nivel de localitate, în îmbunătățirea și construcția clădirilor publice, crearea unor spații pentru folosul localnicilor (parc pentru copii), consolidarea catedralei, sponsorizarea unor activități culturale. Oamenii văd situația ca fiind un „ajutor” din partea primăriei: „...dreptul acesta care se da fiecărei gospodării! Dar din pădurea comunală nu se dă la fiecare. Se dă numai lemn de pe... la lemn mă refeream. Asta se dă la toată lumea, ca un ajutor... Toți cei care sunt domiciliați pe raza comunei Șanț beneficiază de ajutoarele astea.” (R.R., pensionar, 65 de ani), iar elitele locale contribuie la întreținerea acestei idei. Primarul consideră acordarea acestor drepturi localnicilor ca reprezentând o „tradiție”: „*la noi s-a făcut chestia asta și mai demult și am încercat să reînviu tradiția asta – deci la fiecare familie din comuna Șanț se dă 4 metri cubi de lemn.*” (C.M., primar comuna Șanț).

La întrebarea despre situația prezentă a pădurii, oamenii menționează adesea termenul de „patroni”, lucru ce arată că localnicii tind să asocieze pădurea cu patronii; aceștia (patronii) reprezintă un intermediar în relația proprietate colectivă (pădurea grănicerească) și proprietari (localnici): „*Și cu pădurea cum este?*” „*Patroni. O făcut la populație, la tot satul, câte patru metri cubi.*” (O.S., 28 de ani). Acest fapt evidențiază perspectiva economică pe care indivizii o au asupra pădurii, exploatarea lemnului fiind o sursă importantă de venit, atât pentru cei ce dețin dreptul de uzufruct, cât și pentru angajații lor. Prin menționarea frecventă a „patronului”, ca proprietar social¹⁹ al pădurii, se

desemnează principalul beneficiar al veniturilor obținute din exploatarea forestieră.

Folosind conceptele teoriei accesului, putem să schițăm astfel situația managementului resurselor forestiere colective în comuna Șanț: accesul legal, presupunând posibilitatea de a obține beneficii economice din exploatarea pădurii, aparține tuturor sătenilor. Cea care mediază controlul accesului este primăria, atât ca reprezentant al întregii comunității (legitimare juridică și socială), cât și ca actor ce deține informațiile necesare gestionării acestei forme de proprietate. Persoanele care câștigă accesul prin intermediul primăriei, sunt „patronii”. Ei alocă resurse pentru a-și menține accesul, atât celor ce controlează, consolidând relațiile cu aceștia și oferindu-le o parte din profiturile financiare, cât și întregii comunități. Menținerea accesului ce rezidă din statut, identitate și legitimare socială, se traduce prin „ajutoarele” primite de localnici, adică cei 4 metri cubi de lemn la jumătate din prețul pieței. Ceea ce reprezintă însă acest fapt este obiectivarea dreptului pe care sătenii îl au, nicidecum un „ajutor” așa cum este prezentat și perceput de localnici. Am observat mai sus cine controlează și cine menține accesul la pădurile comunale: prima etapă, aceea de obținere, variază în funcție de actor. Primăria a câștigat juridic accesul în urma retrocedării pădurilor, iar „patronii” prin licitații²⁰, și prin menținerea unei legitimități sociale din partea comunității. În ceea ce privește ocolul silvic, acesta reglementează accesul la pădure din punct de vedere silvotehnic și ecologic, prin asigurarea respectării normelor privind exploatarea resurselor forestiere.

Concluzie

Perspectiva pe care teoria accesului o aduce literaturii este centrarea pe „abilitățile” indivizilor de a câștiga foloase din lucruri, fie ele resurse naturale, obiecte, simboluri etc. (Ribot și Peluso, 2003). Meritul acestei teorii este de a surprinde în concepte practicile

individuale, de a le integra și descrie ca procese economice și sociale de transformare a resurselor în câștiguri, în beneficii. În plus, teoria accesului oferă un cadru analitic și conceptual pentru reliefarea diferitelor mecanisme și abilități ale actorilor, cadru necesar în demersul interpretării datelor de cercetare care privesc interacțiunea dintre om, comunitate și mediul înconjurător. În privința conceptului de proprietate, aceasta va fi văzută prin prisma teoriei accesului ca un simplu mecanism, printre altele. Accesul duce la o posibilă redefinire a posesiunii ce depășește limitele impuse de dimensiunea juridică. Calitatea de posesor o au cei care au dreptul sau cei care beneficiază?

Note

1. În cadrul studiilor referitoare la resursele naturale managementul este definit de unii autori ca un drept, acela de a putea interveni în modalitatea de administrare a resursei sau de a o transforma (Schlager și Ostrom *apud* Dorondel, 2006).
2. Bun avut în posesiune din punct de vedere juridic ; existența unor drepturi legale asupra unui obiect.
3. „Formal Access” (Ribot și Peluso, 2003).
4. În cadrul unei comunități, acest grup social este cel care deține, într-un grad mare, putere de decizie și legitimitate socială.
5. Din identitatea specifică rezidă puterea grupului respectiv.
6. Etica subzistenței la Scott, cuprinde modalitățile folosite de indivizi pentru a asigura „supraviețuirea” vechilor norme în fața unui nou proces ce duce la eliminarea lor. Această etică presupune prin definiție, un proces de rezistență, teorie dezvoltată de James Scott în lucrarea *Weapons of the Weak. Everyday Forms of Peasant Resistance*, 1985.
7. Localnicii foloseau un sistem numit *barbaros* prin care se asigura o rotație „corectă” de culegere a fructelor.
8. Accesul se referă atât la beneficiile obținute ca proprietar de drept, cât și la beneficiile obținute ilegal.
9. Aici se observă cel mai bine completarea pe care teoria accesului o aduce conceptului de proprietate, depășind diferențierea indivizilor din jurul unei resurse, doar pe ideea de drepturi.
10. Referitor la ceea ce am menționat mai sus, dreptul în acest caz, este doar un mecanism de accesare al resursei.
11. Nu în cadrul tuturor formelor de administrare statutul de proprietar se obține prin reședință, în cazul obștilor genealogice, drepturile de proprietar se obțin prin descendență.
12. În regiunea Banatului, la Caransebeș se regăsește Comunitatea de Avere, în zona Năsăudului și a Orlatului, pădurile comunale, ambele forme făcând parte din Regimentele de pe fosta graniță militară austro-ungară (care cuprindea Năsăud, Sibiu, Brașov). Composesoratele sunt specifice zonei de interior a cercului carpatic, în timp ce obștea se regăsește în zona de exterior (Vasile, 2008).
13. Ocolul silvic privat, în acest caz este constituit de către primărie cu scopul de a nu mai depinde de un ocol silvic de stat, iar salariații sunt angajați ai primăriei.
14. Romsilva.
15. Cercetarea asupra pădurilor comunale, foste grănicerești, s-a desfășurat în comunele Șanț și Rodna, din județul Bistrița Năsăud, în luna iulie 2007, coordonator Monica Popa-Șișteștean.
16. Comuna situată în partea de est a județului, cu 3 450 de locuitori, în 2 sate, Șanț și Valea Mare, ocupația principală a locuitorilor fiind exploatarea forestieră și, mai recent, turismul.
17. Aici primăria și consiliul local reprezintă același actor social, pentru că angajații primăriei sunt și membrii consiliului local.
18. Ocolul silvic privat „Izvorul Someșului” a fost înființat în 2002 și are în prezent 62 de angajați.
19. Prin termenul de proprietar social cuprinde situația în care anumiți indivizi sunt atât proprietari de drept, cât și proprietari prin legitimare socială.

20. Participarea la aceste licitații, cât și câștigarea lor ține de relațiile celor implicați cu primăria și consiliul local.

Bibliografie

- Agrawal, Arun. (2001). State Formation in Community Spaces? Decentralization of Control over Forests in the Kumaon Himalaya, India. *The Journal of Asian Studies*, vol. 60, 1, 9-40.
- Buttel, Frederick H. (1987). New Directions in Environmental Sociology. *Annual Review of Sociology*, vol. 13, 465-488.
- Cartwright, Andrew. (2000). State law and the recognition of property in rural Romania. *Working Paper no. 10, Max Planck publication*.
- Cartwright, Andrew. (2000). Avoiding Collectivisation: Land Reform in Romania 1990-92. Working paper, 50, *Rural Transition Series*.
- Dorondel, Ștefan. (2006). *Agrarian transformation, social differentiation, and land use change in postsocialist Romania*. Teză de doctorat Humboldt University.
- Hann, Chris. (1999). Introduction: the embeddedness of property. *Property Relations*, 1-18. University of Kent Canterbury: Cambridge.
- Kideckel, David. (2006). *Colectivism și singurătate în satele românești. Țara Oltului în perioada comunistă și în primii ani după Revoluție*. Iași: Editura Polirom.
- Nugent, David. (1993). Property Relations, Production Relations, and Inequality: Anthropology, Political Economy, and the Blackfeet. *American Ethnologist*, vol. 20, 2, 336-362.
- Niculae, Simona. (2005). Pădurea și economia informală într-o comună din Apuseni. *Economie informală în România: piețe, practici sociale și transformări ale statului după 1989*. București: Editura Paideia, 113-141.
- Măntescu, Liviu. (2006). *Obștea Vranceană azi, definiția unei structuri* (Obștea Vranceana nowadays, definition of a structure), vol. 4, 3, 130-144.
- Peluso, Nancy Lee. (1996). Fruit Trees and Family Trees in an Anthropogenic Forest: Ethics of Access, Property Zones, and Environmental Change in Indonesia, *Comparative Studies in Society and History*, vol. 38, 3, 510-548.
- Popa-Șișeștean, Monica. (2007). La «communauté de fortune» et «la collectivité traditionnelle» roumaine”. *Etudes et Documents Balkaniques et Méditerranéens*, Paris.
- Ribot, Jesse C. (1998). Theorizing access: Forest profits along the Senegal's Commodity Chain. *Development and Change*, vol. 29, 2.
- Ribot, Jesse C. și Nancy Lee Peluso. (2003). A Theory of Access. *Rural Sociology*, vol. 68, 2, 153-181.
- Stahl, Henri H. (1998). *Contribuții la studiul satelor devălmașe românești*. vol II. București: Editura Cartea Românească.
- Vasile, Monica. (2006). *Obștea today in the Vrancea Mountains, Romania. Self-governing institutions of Forest Commons*. *Sociologie Românească*, vol. 4, 3, 111-130.
- Vasile, Monica. (2008). *Reestablishing a common property regime, obștea, in Vrancea, Romania. The forest as social relations of property and power*. Teză de doctorat, Universitatea din București.
- Verdery, Katherine. (1999). Property and Power in Transylvania's decollectivisation, în C. M. Hann: *Property Relations*, 160-181. University of Kent Canterbury: Cambridge.

Primit la redacție: iunie 2008